

نگاه حقوقدانان به مبحث حمایت از حریم خصوصی افراد در فضای مجازی

حریم نا امن

طرح: سمان طاهری / شهروند

شهروند حقوقی - نفیسه صباغی | حفظ حریم خصوصی یکی از مهم‌ترین نیازهای انسان هاست و در این راستا دولت‌ها وظیفه دارند ضمن قانون گذاری در این زمینه به نوعی حافظ حریم خصوصی شهروندان باشند، زیرا افراد در صورتی احساس امنیت و آرامش می‌کنند که زندگی شخصی خود را از هر گونه تعرض و تجاوزی مصون بدانند.

حریم خصوصی یا زندگی خصوصی افراد در واقع تعریفی است که فرد به‌طور عرفی یا از نظر شخصی برای خودش تصور می‌کند و براساس آن فرد دیگری نمی‌تواند از هیچ راهی از جمله دیدن، شنیدن و نوشتن وارد آن حریم شود. به عبارت دیگر باید گفت حریم

خصوصی شامل زندگی خصوصی، شغل، فضاهای مجازی و موارد متعددی است که شخص در آن فعالیت کرده و هرگز حاضر به افشای آن نیست. اما متأسفانه این روزها به موازات پیشرفت علم و تکنولوژی، حریم خصوصی افراد نیز تحت تاثیر قرار گرفته و به راحتی اطلاعات، تصاویر و... افراد مورد تعرض قرار می‌گیرد. تلگرام، وایبر، لاین و اینستاگرام و... از جمله فضاهایی هستند که کاربران زیادی را به خود اختصاص داده‌اند و در این فضاها اطلاعات زیادی از جمله عکس، فیلم پیام و... ردوبدل می‌شود و یکی از راه‌های ارتباطی میان افراد محسوب می‌شوند که به نوعی اکثریت افراد به نوعی با آن سروکار دارند.

اما نکته مهم این است که با پیشرفت علوم و فناوری استفاده از ابزارهای جدید باید در زمینه استفاده از آنها سبترسازی‌های فرهنگی صورت گیرد تا افراد بدانند چگونه از آنها به‌صورت بهینه بهره‌جویند. این در حالی است که طی سال‌های اخیر فضای مجازی جولانگاه افرادی شده که به جای استفاده درست و صحیح از آن به دنبال مقاصد شوم خود هستند. انتشار عکس‌ها و فیلم‌های خصوصی افراد در این فضا نگرانی‌های زیادی را برای کاربران ایجاد کرده است. اما این افراد یا به نوعی تبهکاران به این نژاد هستند که در گذشته و انتشار این عکس و فیلم‌ها را وسیله‌ای برای تهدید و اخاذی از کاربران قرار

می‌دهند. این مشکل که بیشتر دامنگیر خانم‌ها به دلیل برخی از حرمت‌ها و سنت‌هاست، در حالی صورت می‌گیرد که هم در شرع و هم در قوانین، تاکید زیادی بر حفظ حریم خصوصی افراد دارند و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل بیست‌ودوم (۲۲) حفظ حریم خصوصی افراد را ضروری دانسته است. در این اصل آمده است: «حریت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است، مگر در مواردی که قانون تجویز کند»

اما قوانین در مورد اخاذی یا تهدید افراد برای انتشار اطلاعات در فضای مجازی چگونه است؟ آیا در این زمینه جرم‌انگاری صورت گرفته است؟ و به‌عنوان آخرین سوال آیا به موازات پیشرفت تکنولوژی و ورود ابزارهای جدید به کشور قوانین به‌روز در این زمینه داریم؟

در این راستا، بهمن کشاورز حقوقدان و رئیس اتحادیه سراسری کانون‌های وکلای دادگستری (اسکودا) با اشاره به فعالیت‌های غیرمجاز برخی از افراد در فضای مجازی به «شهروند» گفت: متأسفانه این روزها فعالیت‌های غیرقانونی در فضای مجازی بسیار اتفاق می‌افتد و این موضوع در ماده ۵۰ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند، آمده است. مطابق این ماده، مرتکبان جرائمی چون تهدید قرار دادن آثار مستهجن که به منظور سوءاستفاده جنسی، اخاذی، جلوگیری از احقاق حق یا هر منظور نامشروع و غیرقانونی دیگر... به ۲ تا ۵ سال حبس، ۱۰ سال محرومیت از حقوق اجتماعی و ۷۴ ضربه شلاق محکوم می‌شوند.

این حقوقدان در پاسخ به این سوال که بسیار اتفاق افتاده فرد به دلیل ترس از بی‌بروبی شکایتی در این زمینه مطرح نکرده، در این صورت چگونه احقاق حق صورت می‌گیرد، توضیح داد: اولاً خودداری از شکایت مثلاً به دلیل به خطر افتادن آبرو در این گونه موارد درست مانند این است که فردی مورد زورگیری و ضرب و جرح قرار گیرد و از شکایت خودداری کند، با این پندار که آبروش خواهد رفت؛ در این زمینه در صورتی که رابطه‌ای میان دو نفر وجود داشته، صرف‌نظر از این که رابطه هر چه بوده که تبعات شرعی، کیفری و اجتماعی خاص خود را دارد، طبیعی است کسی که شکایت را مطرح می‌کند باید آماده مقابله با آن باشد. اما اقدامات موضوع این قانون و ماده مقوله دیگری است و کسی در این میان باید شرمسار شود و خجالت بکشد که مرتکب این عمل شده است، نه فرد دیگری.

وی ادامه داد: با توجه به این که در ماده ۴ قانون پیش گفته کسی که با سوءاستفاده از آثار مبتدل و مستهجن تهیه شده، از دیگری، وی را تهدید به افشای آثار مزبور و از این طریق بسا وی زنا کند، مرتکب زنا به عنف محسوب خواهد شد و زنا به عنف هم مجازات بسیار سنگینی در پی خواهد داشت. از این رو به نظر می‌رسد خودداری زوددیدگان از طرح شکایت در محاکم، پدیده‌ای است که شرع آنور هم آن را نمی‌پذیرد، زیرا تن به ظلم دادن شرعاً عار است.

ایلامک و صدای ضبط شده

«گاهی اوقات افراد به‌واسطه پیامک و صدای ضبط‌شده طعمه خود را تهدید به انتشار اطلاعات‌شان می‌کنند تا بتوانند به مقاصد شوم خود برسند. حال این سوا مطرح است، آیا پیامک یا پیام‌های تهدیدآمیز یا صدای ضبط‌شده در فضاهای مجازی می‌تواند ادله اثباتی برای ارایه به دادگاه باشد؟ رئیس اتحادیه سراسری کانون‌های وکلای دادگستری در پاسخ به این سوال خاطرنشان کرد: در امور کیفری قاضی می‌تواند برای احراز واقع و تمامی امکانات و وسایل استفاده کند

و اطلاعات گردآوری‌شده می‌تواند مقدمه حصول علم برای قاضی باشد که باید گفت پیامک و پیام‌ها در فضای مجازی از ادله اثباتی است. ضمناً با پیشرفت وسایل و ابزارهای مختلف و ایجاد پلیس علمی احتمال اشتباه در تشخیص صداهای ضبط‌شده و سایر موارد بسیار کم شده و مرتب هم در حال کمتر شدن است.

این حقوقدان با اشاره به مواردی که زن و شوهر پس از طلاق اقدام به افشای عکس‌های یکدیگر می‌کنند نیز توضیح داد: در ماده ۶ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند در این مورد آمده است رابطه زوجیت مانع از اعمال مجازات مرتکب تکثیر انتشار یا توزیع عمده اثر مستهجن نیست. اما بسیار اتفاق افتاده فردی ضمن تهدید به منتشر کردن آثار مستهجن فرد دیگر درخواست رابطه جنسی یا طلب مالی داشته باشد یا شخص را تهدید کند برای رسیدن به حق خود عوایی طرح یا شکایتی مطرح نکند، این فرد به مجازات موضوع این ماده محکوم خواهد شد و حتی وجود رابطه زوجیت نیز مانع از مجازات مرتکب نیست، البته بحث سوءاستفاده جنسی در مورد اخیر قابل بحث و تامل خواهد بود.

بهمن کشاورز
زمان بروز مشکل در فضای مجازی، رابطه هر چه بوده که تبعات شرعی و کیفری و اجتماعی خاص خود را دارد، طبیعی است که کسی که شکایت را مطرح می‌کند باید آماده مقابله با آنها باشد. اما اقدامات موضوع این قانون و این ماده مقوله دیگری است و کسی در این میان باید شرمسار شود و خجالت بکشد که مرتکب این عمل شده است، نه فرد دیگری

لايحه حمايت از حریم خصوصی مسکوت مانده

طی سال‌های اخیر جرایم در فضای مجازی افزایش فراوانی داشته و افراد زیادی درگیر پرونده‌هایی اینچنینی شده‌اند، حال باید دید با پیشرفت تکنولوژی قوانینی خاص نیز در این زمینه تدوین شده است؟ در این زمینه عباس تدین، حقوقدان و استاد دانشگاه با اشاره به این که لایحه حمایت از حریم خصوصی افراد از سال ۱۳۸۴ در مجلس شورای اسلامی مطرح شده به «شهروند» گفت: اما متأسفانه طی این سال‌ها هنوز این لایحه مسکوت مانده است. پس نکته مهم این است که ما در بحث حمایت از حریم خصوصی قوانین و مقررات کافی نداریم و خسلاً قانونی در این زمینه وجود دارد. در این راستا نیز تا زمانی که موارد نقض حریم خصوصی به‌صورت خاص جرم‌انگاری نشود، ما چاره‌ای جز مراجعه به عموماً حقوق جزا نداریم. کم‌البته در حال حاضر هم همین‌طور است، به عبارت دیگر حقوقدانان و قضات در حال حاضر در بحث حمایت از حریم خصوصی به عموماً قانون مجازات اسلامی و قانون جرایم رایانه‌ای استناد می‌کنند

«اما کارشناسان، فضای مجازی را شمشیر دولبه‌ای می‌دانند و فریبده و مضراتی را نیز برای آن برشمردند. دسترسی به اخبار و اطلاعات و بسیاری از موارد دیگر از فواید و استفاده‌های ناچجا و انتشار عکس‌ها و اطلاعات دیگران و... را از مضرات فضای مجازی می‌دانند اما آنچه مسلم است این که افراد باید بدانند و به‌واسطه مرتکب‌شدن جرمی در فضای مجازی، مجازات در کمین آنها خواهد بود. اما این سوال مطرح است که قوانین ما تا چه اندازه مجازات سختی برای مجرم‌ان در فضای مجازی در نظر گرفته است؟»

این وکیل دادگستری در پاسخ به این سوال توضیح داد: بحث حمایت از حریم افراد چه در فضای مجازی و چه غیرمجازی موضوعی است که در قوانین جرایم رایانه‌ای پیش‌بینی شده و قانون‌گذار هرگونه اقدامی را شمشیر دولبه‌ای می‌دانند و فریبده و مضراتی را نیز برای آن برشمردند. دسترسی به اخبار و اطلاعات و بسیاری از موارد دیگر از فواید و استفاده‌های ناچجا و انتشار عکس‌ها و اطلاعات دیگران و... را از مضرات فضای مجازی می‌دانند اما آنچه مسلم است این که افراد باید بدانند و به‌واسطه مرتکب‌شدن جرمی در فضای مجازی، مجازات در کمین آنها خواهد بود. اما این سوال مطرح است که قوانین ما تا چه اندازه مجازات سختی برای مجرم‌ان در فضای مجازی در نظر گرفته است؟»

این وکیل دادگستری در پاسخ به این سوال توضیح داد: بحث حمایت از حریم افراد چه در فضای مجازی و چه غیرمجازی موضوعی است که در قوانین جرایم رایانه‌ای پیش‌بینی شده و قانون‌گذار هرگونه اقدامی را شمشیر دولبه‌ای می‌دانند و فریبده و مضراتی را نیز برای آن برشمردند. دسترسی به اخبار و اطلاعات و بسیاری از موارد دیگر از فواید و استفاده‌های ناچجا و انتشار عکس‌ها و اطلاعات دیگران و... را از مضرات فضای مجازی می‌دانند اما آنچه مسلم است این که افراد باید بدانند و به‌واسطه مرتکب‌شدن جرمی در فضای مجازی، مجازات در کمین آنها خواهد بود. اما این سوال مطرح است که قوانین ما تا چه اندازه مجازات سختی برای مجرم‌ان در فضای مجازی در نظر گرفته است؟»

را که در فضای سنتی و فیزیکی جرم بوده، در صورتی که در فضای مجازی رخ دهد را هم جرم‌انگاری کرده است. برای مثال توهین، افترا، نشر اکاذیب، سرقت، جاسوسی، جعل و... مواردی هستند که مقنن در قانون جرایم رایانه‌ای جرم‌انگاری کرده است. بنابراین اگر فردی مبادرت به سوءاستفاده از فضای مجازی کرده و بدون اجازه به محتویات ابزارهای ارتباطی اشخاص (فضاهای مجازی) مانند تلگرام، وایبر و اینستاگرام دسترسی پیدا کند، جرم تلقی شده و در صورت شکایت‌شاکی خصوصی قابلیت تعقیب کیفری را خواهد داشت.

به دست آوردن رمز عبور افراد جرم است
تدین با اشاره به این که مقنن حتی به دست آوردن و استفاده کردن از رمز عبور (پسورد) بدون اجازه افراد را نیز جرم‌انگاری کرده است، توضیح داد: بنابراین اگر فردی بدون اجازه شخصی یا کاربر به محتویات اطلاعات (عکس فیلم یا حتی متن) وی دسترسی پیدا کند، جرم است و قابل مجازات خواهد بود. وی ادامه داد: اما نکته‌ای که وجود دارد این است که گاهی دسترسی افراد به فضاهای خصوصی افراد یا اجازه خود آنها صورت می‌گیرد، برای مثال بنده در خواستی در تلگرام برای شخصی می‌فرستم که عضو مجموعه وی شده و در صورت اجازه وی بنده به حریم خصوصی وی وارد شوم که باید گفت افراد باید هنگام دعوت افراد مراقب باشند تا هر کسی را به حریم خصوصی خود دعوت نکنند.

گاهی ورود به حریم شخصی افراد یا مزاحمت، تهدید یا اخاذی همراه است. این حقوقدان در این زمینه خاطرنشان کرد: بسیار اتفاق افتاده که فردی کاربری را تهدید کند یا اینکه بخواهد به واسطه انتشار تصاویر جرم‌انگاری و برای آن مجازات تعیین کرده، البته این موارد در قانون مجازات اسلامی هم جرم‌انگاری شده است، برای مثال در بحث تهدید اشخاص که ضررهای نفسی، شرافتی، خانوادگی و حیثیتی دارد، جرم‌انگاری صورت گرفته و مجازات حبس هم برای آن پیش‌بینی شده است. در مورد اخاذی از افراد نیز باید گفت اخاذی کردن از طریق نامشروع جرم بوده و اصولاً اخاذی از افراد در قوانین مباحثی مستقل است.

تدین در خاتمه در مورد عنصر مادی و معنوی جرم نیز گفت:

البته عنصر معنوی و مادی به جرم و موضوع بستگی دارد. در بحث تهدید، قانون‌گذار مقرر کرده هر فعل رعب‌آور و تهدیدآمیز مانند تهدید به قتل، تهدید به ضرر نفسانی، شرافتی و هر چیزی که مصداق تهدید باشد، جرم است. در مورد اخاذی نیز اما در صورتی که فردی تهدید کند عکس دیگری را منتشر می‌کند تا پولی دریافت کند، عنصر معنوی همان سونیت مجرمانه فرادست که به دنبال انجام این عمل مجرمانه و به نتیجه رساندن آن است که قابلیت کیفری و مجازات را دارد.

تدوین قوانین به‌روز

براساس این گزارش باید گفت انتشار اطلاعات و تصاویر در فضای مجازی مشکلات بسیاری را برای هم شهروندان و هم دستگاه قضایی کشور ایجاد کرده است و به‌واسطه آن پرونده‌های زیادی در محاکم به دلیل دسترسی به حریم خصوصی و هتک حرمت افراد تشکیل شده است، حتی گاهی نیز اتفاق افتاده در یک مهمانی عکس‌هایی به‌طور پنهانی از افراد گرفته و بعدها این عکس‌ها وسیله اخاذی از افراد می‌شود. پس در این زمینه به نظر می‌رسد باید با تدابیر فرهنگ استفاده صحیح از ابزارهای ارتباطی و فضای مجازی در جامعه تبیین شود تا افراد با آگاهی کامل از آنها استفاده کنند، ثانیاً تدوین قوانین مدون و به‌روز شده در این زمینه لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

تأملی حقوقی بر نحوه احضار و جلب نمایندگان مجلس شورای اسلامی

دکتر بهروز جوانمرد
عضو هیات علمی
دانشگاه وکیل دادگستری

اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر داشته «نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده یا رأیی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده‌اند، تعقیب یا توقیف کرد.» به این ترتیب یک نوع مصونیت نسبی برای نمایندگان مجلس شورای اسلامی پیش‌بینی شده است که با کارایی بیشتری نتوانند ایفای وظیفه نمایندگی کنند. حال پرسش این است اگر نماینده مجلس از نظر خود در مقام ایفای وظیفه نمایندگی اقدام به اظهار نظری کند که از نظر مدعی العموم تحمل، قدرت و برای تعقیب کیفری را داشته باشد، باید به چه نحوی عمل شود؟ تبصره یک ماده ۹ قانون نظارت بر رفتار نمایندگان مجلس مصوب ۱۳۹۱ رد کرده «شخصی مصادیق موضوع اصل هشادوشم (۸۶) قانون اساسی و ماده ۱۷۵ بین‌نامه داخلی مجلس با هیات نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان است.» همچنین برای مقام قضایی که این تشریفات را به جای نیساور، دعوت مجازات انتظامی درجه ۷ تا ۵ در نظر گرفته است.

مطلق سده یک قانون نظارت بر رفتار نمایندگان مجلس مصوب ۱۳۹۱ «به منظور حفظ شأن و منزلت نمایندگان و نظارت در باره امور مربوط به دوران نمایندگی در ابتدای هر دوره مجلس شورای اسلامی و حداکثر سه ماه پس از انتخاب هیات رئیسه دائمی، هیات نظارت مرکب از یکی از نواب رئیس مجلس، یکی از اعضای کمیسیون اصل ۹۰ و همچنین کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس و ۴ نماینده به انتخاب مجلس انتخاب

می‌شوند. ملاک انتخاب، رأی اکثریت مطلق نمایندگان حاضر در مجلس است. این هیات نظارت، صلاحیت رسیدگی به اموری را دارد از قبیل الف- گزارش‌های واصله در باره سوءاستفاده، تخلف مالی یا اخلاقی نماینده و درآمدها و هزینه‌های غیرمتعارف وی. ب- گزارش‌های مربوط به رفتار خلاف شئون نمایندگی. (منظور از موارد خلاف شئون نمایندگی رفتار خلاف عرف مسلم نمایندگی است به نحوی که نوعاً نمایندگان آن را اخلاف‌شان بدانند). پ- گزارش‌های واصله درباره اعمال خلاف امنیت ملی کشور و سایر اعمال مجرمانه از بعد انتظامی. در همین راستا، گزارش‌هایی در هیات قابل رسیدگی است که مشخصات کامل ارسال کننده را داشته باشند، مگر این که مستندات ارایه‌شده کافی بوده یا اعتبار و هویت گزارش دهنده توسط هیات احراز شود. هیات به گزارش‌های واصله در باره هر یک از نمایندگان به صورت مجرمانه رسیدگی می‌کند و در صورتی که تخلف را متوجه نماینده‌بندارد، نخستین جلسه نماینده دعوت و پس از مذاکره با وی و نیز استعمال از مراجع ذیربط تصمیم لازم اتخاذ می‌کند. به این ترتیب، هیات موظف است قبل از صدور رأی، دفاعیات نماینده، الاستماع کند. تصمیمات هیات مذکور می‌تواند شامل یکی از موارد ذیل باشد:

- الف- تذکر شفاهی بدون درج در پرونده
- ب- تذکر کتبی با درج در پرونده
- پ- اخذ تعهد کتبی مبنی بر عدم تکرار تخلف
- ت- کسر حقوق از یک ماه تا یکسال به میزان یک‌دوم
- ث- محرومیت از عضویت در مجمع و شوراهای کمیته‌های تحقیق و تفحص
- ج- محرومیت از نامزدی برای عضویت در هیات رئیسه مجلس و هیات رئیسه کمیسیون‌ها

عکس: ایدیل

ج- اعلام یک یا چند تخلف نماینده در جلسه غیر علنی توسط رئیس مجلس
ح- اعلام یک یا چند تخلف نماینده در جلسه علنی توسط رئیس مجلس
توسیمات هیات در خصوص اعمال پندهای الف، ب و ت ماده ۶ این قانون قطعی است و در سایر موارد ظرف ۱۰ روز توسط نماینده مربوطه قابل اعتراض است. در این صورت موضوع در جلسه هیات تجدیدنظر مشتمل از اعضای هیات رئیسه و رؤسای کمیسیون‌های دائمی مجلس مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.
ماده ۹ قانون مذکور با ادبیاتی مشابه اصل ۸۶ قانون اساسی مقرر داشته «نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند

نسبی نمایندگان مجلس، در حال حاضر نمایندگان نظارت بر رفتار نمایندگان مجلس یک نوع مصونیت تشریفاتی و شکلی نیز برای این دسته پیش‌بینی شده است. از این جهت که دادستان برای تعقیب نماینده مجلس به سبب اظهار نظراتش ابتدا باید نظر هیات نظارت بر رفتار نمایندگان را جویا شود.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل هشادوشم، مصونیت ماهوی را به‌طور نسبی به رسمیت شناخته است. براساس این «نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده یا رأی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده‌اند، تعقیب یا توقیف کرد.» ماده ۹ قانون نظارت بر رفتار نمایندگان مجلس مصوب ۱۳۹۱ نیز مفاد این اصل را تکرار کرده‌اند. به‌علاوه تبصره یک ماده مذکور، تشخیص مصادیق موضوع اصل هشادوشم (۸۶) قانون اساسی و ماده ۱۷۵ بین‌نامه داخلی مجلس را هیات نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان و اگذار کرده است. شاید بتوان گفت در حال حاضر یک نوع مصونیت تشریفاتی نیز برای نمایندگان مجلس در چارچوب اصل ۸۶ قانون اساسی پیش‌بینی شده است.

پس اگر دادستان بخواهد علیه نماینده مجلس اعلام جرم کند ابتدا باید ادله خود را در باره برهکربون نماینده به هیات نظارت ارایه کند تا این دلایل بررسی شود و در صورت تایید بودن ادله از نماینده سلب مصونیت می‌شود و با دلایل کافی تشخیص داده‌شود، در هیچ زمانی نمی‌توان نماینده را به خاطر آن تحت تعقیب قرار داد. تخلف از این شیوه می‌تواند مجازات انتظامی درجه ۷ تا ۵ را برای مقام قضایی به دنبال داشته باشد.

به این ترتیب می‌توان گفت علاوه بر مصونیت ماهوی